

الشمس
الحرمان
الحرمان

سرشناسه:	شهمیری، حسین، ۱۳۴۹ -
عنوان و نام پدیدآور:	فقه القرآن اقتصادی / حسین شهمیری.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۴.
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۱۹۵-۲۸۴-۸
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
یادداشت:	کتابنامه .
یادداشت:	چاپ دوم: ۱۳۹۵ (فیبا)
موضوع:	تفاسیر فقهی
موضوع:	اسلام و اقتصاد -- جنبه‌های قرآنی
موضوع:	معاملات (فقه)
موضوع:	عقود و ایقاعات (فقه)
موضوع:	اموال غیر منقول (فقه)
رده بندی کنگره:	۱۳۹۴ ش ۷ الف / BP۱۰۴
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۱۵۹
شماره کتابشناسی ملی:	۳۹۸۲۰۳۹

فقه القرآن اقتصادی

حسین شهمیری

مرکز بین المللی
ترجمہ و نشر المصطفی ﷺ

فقه القرآن اقتصادی

مؤلف: حسین شهمیری

چاپ دوم: ۱۳۹۵ ش / ۱۴۳۷ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۲۱۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

- قم، چهارراه شهدا، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نیش کوچه ۱۸. تلفکس: ۰۲۵-۳۷۸۳۹۳۰۵-۹
- قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالاریه. تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۳۳۱۰۶ - فکس: ۰۲۵-۳۲۱۳۳۱۴۶
- قم، مجتمع ناشران، طبقه سوم واحد ۳۰۸. تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۴۰۲

pub.miu.ac.ir

miup@pub.miu.ac.ir

با سپاس از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

سخن ناشر

تحولات اجتماعی و مقتضیات نوپدید دانش‌ها و پدید آمدن دانش‌های نو، نیازهایی را به وجود آورده که پاسخ‌گویی به آن، ایجاد رشته‌های تحصیلی جدید و تربیت افراد متخصص را ضروری می‌نماید. از این‌رو کتاب‌های آموزشی نیز باید با توجه به این دگرگونی‌ها تألیف شود.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی اقتضا دارد که دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه‌چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

از طرفی بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه نشاط علمی مراکز آموزشی را در پی دارد.

در این بستر، حوزه‌های علوم دینی به برکت انقلاب شکوهمند اسلامی، سالیانی است که در اندیشه اصلاح ساختار آموزشی و بازنگری متون درسی‌اند. «جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمية» به عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

«مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ» با قدردانی و سپاس از فاضل ارجمند جناب آقای حسین شهمیری مؤلف کتاب فقه القرآن اقتصادی و تمام عزیزانی که در تولید این اثر همیاری و همفکری داشته‌اند، آن را به جویندگان فرهنگ و اندیشه ناب اسلامی تقدیم می‌کند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ

مقدمه پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

﴿ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ﴾

قرآن، به قلم و آنچه از آن تراوش نماید سوگند یاد کرده است و علم را به ذات خود شرافت‌مند و فخیم دانسته و از باب، تا محراب کائنات را سراسر، میدان حضور علم و عالم و معلوم خوانده است.

از این رو حقیقت‌مداری اصیل‌ترین و زیباترین راز هستی و حقیقت‌طلبی ماندگارترین و برترین گرایش آدمی است.

داستان پر رمز و راز حقیقت‌جویی بشر، سرشار از تکاپوی مجاهدان و عالمانی است که در مصاف بین حق و باطل، سربلندی و شرافت ذاتی حق را نمایان ساخته‌اند.

علم برخاسته از سیرت پاک و عقل سلیم، در پرتو انوار آسمانی وحی، هم به فرد، کمال انسانی، عظمت روحی و تعالی معنوی بخشیده، فکر، اندیشه و خیال او را به پرواز درمی‌آورد و هم سعادت جامعه را تأمین کرده، و سطح آن را به جامعه‌ای نمونه و پیشرو ارتقا می‌بخشد.

انقلاب سراسر نور اسلامی ایران اعتلای کلمة الله و برپایی تمدن جهانی

اسلام را فرا روی بشر قرار داده و فروپاشی و افول تمدن‌های پوشالی مادی را نوید داده است، با اندیشه فقهاتی در اداره حکومت و نظریه مترقی «ولایت فقیه»، طرازی از مسئولیت‌ها و مأموریت‌های حوزه‌های علمیه و روحانیت را عرضه کرد که امید و نشاط را برای تمامی آزادی‌خواهان و حق‌طلبان سراسر جهان به ارمغان آورده است. در این راستا، رهبر فرزانه انقلاب (مدظله)، بر حرکت فراگیر و بسیج همه توان‌مندی‌ها و اراده‌ها جهت تحقق جنبش نرم‌افزاری و نهضت تولید علم و تحول در علوم انسانی و نیز یافتن راه‌های میان‌بر و دانش‌فزا، تأکید ورزیده‌اند.

جامعه‌المصطفی ﷺ العالمیه، نمادی درخشان از این رسالت جهانی و همت بین‌المللی انقلاب اسلامی است که بار مسئولیت تربیت مجتهدان، عالمان، محققان، متخصصان، مدرسان، مبلغان، مترجمان، مربیان و مدیران پارسا، متعهد و زمان‌شناس را بر دوش داشته و با تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی و قرآنی و گسترش مبانی و معارف اسلامی، به نشر و ترویج اسلام ناب محمدی ﷺ و معارف بلند و تابناک مکتب اهل بیت علیهم‌السلام همت می‌گمارد.

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ نیز که مهمترین و گسترده‌ترین مجموعه پژوهشی المصطفی ﷺ است، بومی‌سازی و بازتولید اندیشه دینی معاصر متناسب با نیازها و اقتضانات عرصه بین‌الملل، تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی، گشودن افق‌های نوین فکری و معرفتی در دنیای معاصر، پاسخ‌گویی به مسائل و شبهات فکری و معرفتی مخاطبان و تأمین و تدوین متون و منابع درسی و کمک درسی به ویژه با رویکرد اسلامی‌سازی علوم و پشتیبانی علمی از فعالیت‌های سازمانی المصطفی ﷺ را از جمله مأموریت‌ها و رسالت‌های خود می‌داند.

اثر علمی پیش روی نیز که به همت مؤلف محترم جناب آقای حسین شهمیری، برای دوره کارشناسی رشته فقه اقتصادی با عنوان فقه القرآن اقتصادی تهیه و تدوین شده است، در چارچوب اهداف جامعه المصطفی ﷺ، مبتنی بر نیازهای بین‌المللی صورت پذیرفته و در اختیار خوانندگان محترم قرار گرفته است.

در پایان ضمن ارج نهادن به تلاش‌های خالصانه مؤلف محترم، از مجموعه دست‌اندرکاران محترم آماده‌سازی و انتشار این اثر ارزشمند، به ویژه همکاران محترم انتشارات المصطفی ﷺ و همه عزیزانی که به نحوی در تدوین و نشر آن نقش داشته‌اند، قدردانی و تشکر به عمل می‌آید.

با احترام

دفتر تدوین متون درسی

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

فهرست

مقدمه	۱۹
فصل اول: کلیات و تعاریف	
درس اول: ضرورت	۲۳
عمومی	۲۳
خصوصی	۲۳
ربا	۲۴
شبهات مالی	۲۴
فقه تجارت	۲۵
درآمد حلال	۲۶
بلندترین آیه قرآن	۲۶
فقه القرآن	۲۸
۱. فقه در لغت	۲۸
۲. فقه در اصطلاح	۳۱
درس دوم: مباحث کلی معاملات (امور مالی: بیع، اصل لزوم، اصل عدم صحت)	۳۹
بیع	۳۹
۱. بیع از منظر فقه	۴۰
نظر نویسندگان	۴۳

- ۴۳..... بیع در آیات قرآن
- ۴۵..... ۳. اقسام و شرایط بیع و شراء
- ۴۷..... اقسام خیار
- ۵۱..... درس سوم: اصل عدم صحت
- ۵۱..... اصل اولی
- ۵۴..... اصل ثانوی
- ۵۸..... آیات
- ۶۰..... الف) آیه وفا
- ۶۱..... ب) آیه حل
- ۶۲..... ج) آیه تجارت
- ۶۳..... تکمیل (مواردی برای تطبیق)
- ۶۳..... خبائث
- ۶۴..... تصرف در مال دیگری
- ۶۴..... رشوه
- ۶۶..... آیات
- ۷۴..... آرای مفسران (خاصه)
- ۷۹..... آرای مفسران (عامه)
- ۸۳..... آرای مفسران خاصه
- ۸۵..... آرای مفسران عامه
- ۸۹..... درس چهارم: آداب تجارت
- ۸۹..... یادگیری مسائل و احکام
- ۹۱..... طهارت کسب
- ۹۳..... اجمال در طلب
- ۹۵..... رضایت به کمترین سود (آسان گیری)
- ۹۶..... ترک سوگند
- ۹۷..... پرهیز از معامله به هنگام ندا
- ۹۸..... نوشتن
- ۹۹..... پرهیز از معامله با فرومایگان

فصل دوم: امور مالی معاملی - عقود و ایقاعات

۱۰۵.....	درس پنجم: ربا.....
۱۰۵.....	در لغت.....
۱۰۶.....	در اصطلاح.....
۱۰۶.....	مباحث فقهی.....
۱۰۷.....	اقسام ربا.....
۱۰۷.....	۱. ربای قرضی.....
۱۰۷.....	۲. ربای معاملی.....
۱۰۸.....	آیات.....
۱۳۱.....	درس ششم: اجاره.....
۱۳۱.....	ماهیت.....
۱۳۱.....	ارکان.....
۱۳۳.....	احکام اجاره.....
۱۳۳.....	آیات.....
۱۳۶.....	آرای مفسران.....
۱۴۳.....	درس هفتم: جعاله.....
۱۴۳.....	در لغت.....
۱۴۳.....	در اصطلاح.....
۱۴۴.....	جعاله از منظر فقه.....
۱۴۴.....	۱. اجزای جعاله.....
۱۴۴.....	۲. شروط جعاله.....
۱۴۵.....	۳. فرق بین جعاله و اجاره.....
۱۴۵.....	آیات.....
۱۴۸.....	شرکت.....
۱۴۸.....	۱. در لغت.....
۱۵۰.....	۲. در اصطلاح.....
۱۵۱.....	شرایط.....

۱۵۱	احکام
۱۵۱	اقسام
۱۵۲	آیات
۱۶۳	درس هشتم: دین
۱۶۳	در لغت
۱۶۵	در اصطلاح
۱۶۵	دین از منظر فقه
۱۶۶	آیات
۱۷۰	آرای مفسران
۱۷۴	توابع دین
۱۷۴	۱. رهن
۱۷۶	ارکان رهن
۱۷۷	۲. ضمان
۱۷۹	ارکان ضمان
۱۸۷	درس نهم: صلح
۱۸۷	در لغت
۱۸۸	در اصطلاح
۱۸۹	آیات
۱۹۳	وکالت
۱۹۳	۱. در لغت
۱۹۳	۲. در اصطلاح
۱۹۴	۳. وکالت از منظر فقه
۱۹۵	آیات
۱۹۸	رد نظریه موافقان
۱۹۹	رد نظریه مخالفان
۲۰۵	درس دهم: ودیعه
۲۰۵	در لغت

۲۰۶	در اصطلاح
۲۰۶	ودیعه از منظر فقه
۲۰۷	آیات
۲۰۹	آرای مفسران
۲۱۱	عاریه
۲۱۱	۱. در لغت
۲۱۱	۲. در اصطلاح
۲۱۳	۳. عاریه از منظر فقه
۲۱۴	آیات
۲۱۹	تطفیف
۲۱۹	۱. در لغت
۲۲۰	۲. در اصطلاح
۲۲۲	۳. تطفیف از منظر فقه
۲۲۵	آیات
۲۳۱	درس یازدهم: وصیت
۲۳۱	در لغت
۲۳۲	در اصطلاح
۲۳۳	وصیت از منظر فقه
۲۳۶	آیات
۲۵۱	وصیت مبهم
۲۵۳	وصیت غیرمالی
۲۵۶	وصیت راحة الموت

فصل سوم: امور مالی غیرمعاملی

۲۶۱	درس دوازدهم: خمس
۲۶۱	در لغت
۲۶۱	خمس از منظر فقه
۲۶۳	آیات

۲۶۵.....	غنیمة.....
۲۶۷.....	آرای مفسران.....
۲۷۱.....	نفل.....
۲۷۱.....	۱. در لغت.....
۲۷۲.....	۲. در اصطلاح.....
۲۷۳.....	آرای مفسران.....
۲۷۶.....	فئ.....
۲۷۶.....	۱. در لغت.....
۲۷۶.....	۲. در اصطلاح.....
۲۸۵.....	درس سیزدهم: زکات.....
۲۸۵.....	در لغت.....
۲۸۶.....	در اصطلاح.....
۲۸۶.....	زکات از منظر فقه.....
۲۸۸.....	ویژگی های زکات از منظر آیات.....
۲۸۸.....	۱. وجوب.....
۲۹۱.....	۲. مقارنه با نماز.....
۲۹۴.....	۳. کفر.....
۲۹۵.....	۴. عذاب.....
۲۹۶.....	۵. ویژگی های دیگر.....
۲۹۷.....	آیات.....
۲۹۹.....	آرای مفسران.....
۲۹۹.....	۱. وجوب زکات.....
۳۰۱.....	۲. ملکیت.....
۳۰۱.....	۳. وجوب اخذ زکات بر پیامبر و اهل بیت حضرت.....
۳۰۲.....	۴. وجوب پرداخت زکات به حاکم اسلامی.....
۳۰۳.....	۵. دعا.....
۳۰۳.....	۶. اثر وضعی.....

۳۰۴	۷. پذیرش توبه
۳۰۴	شان نزول
۳۱۲	اصناف مستحقان
۳۱۳	۱. فقیر
۳۱۳	۲. مسکین
۳۱۶	۳. عاملین
۳۱۶	۴. مؤلفه قلوبهم
۳۲۰	۵. رقاب
۳۲۲	۶. غارمین
۳۲۴	۷. فی سبیل الله
۳۲۶	۸. ابن السبیل
۳۳۳	درس چهاردهم: ارث
۳۳۳	در لغت
۳۳۴	در اصطلاح
۳۳۵	اسباب
۳۳۸	موانع
۳۳۸	فرض
۳۳۸	حجب
۳۳۸	تعصیب
۳۳۹	عول
۳۴۰	آیات
۳۴۲	آرای مفسران
۳۵۰	ارث همسران
۳۵۱	کلاله
۳۵۳	آرای مفسران
۳۵۷	فتوا در لغت
۳۵۸	آرای مفسران

۳۷۱	آرای مفسران
۳۸۰	غصب
۳۸۰	۱. در لغت
۳۸۰	۲. در اصطلاح
۳۸۲	اقسام ضمان
۳۸۴	آیات
۳۹۰	سرقت
۳۹۰	حدود
۳۹۰	۱. در لغت
۳۹۱	۲. در اصطلاح
۳۹۱	تعزیر
۳۹۱	۱. در لغت
۳۹۲	۲. در اصطلاح
۳۹۲	تفاوت حد و تعذیر
۳۹۳	اسباب حدود
۳۹۳	شرایط
۳۹۴	راههای اثبات
۳۹۵	مقدار حد
۳۹۷	آیات
۴۰۹	ملحقات
۴۰۹	۱. اشخاص آزاد
۴۱۰	۲. دزدی مسلحانه
۴۱۳	آیات
۴۳۰	خاتمه
۴۳۱	فهرست آیات
۴۴۱	کتابنامه

مقدمه

قرآن پژوهی فقهی که بخش مهمی از قرآن پژوهی به شمار می آید، از عصر پیامبر ﷺ آغاز و توسط ائمه گرامی علیهم السلام راهنمایی و تشویق شد. این توجه و سفارشات موجب شد تا فقهای شیعه از عصر ائمه علیهم السلام به پژوهش و نگارش در این زمینه همت بگمارند. گرچه فقه شیعه با همه گستره‌ای که دارد، تفسیر فقهی قرآن کریم می‌باشد،^۱ اما آیات الاحکام قرآنی به شکل ویژه‌ای مورد بررسی قرار گرفت و در این زمینه پژوهش‌های بسیار ارزنده‌ای نیز به جوامع علمی ارائه شد. نوشته پیش‌رو که به سفارش پژوهشگاه بین‌المللی جامعه المصطفی نگاشته شده، و به شکل درس‌نامه در اختیار دانش‌پژوهان قرآنی قرار گرفته است، گرچه در سایر کتب آیات الاحکام بررسی شده است، اما دارای ویژگی‌های است که برای درک بهتر مطالب به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

۱. نخست امور کلی مالی و اقتصادی و اصول فقهی حاکم در این عرصه به شکل تخصصی و نظام‌مند ساماندهی و تبیین شده است تا خواننده گرامی

۱. زیرا این فقه برخاسته از نصوص و روایات اهل بیت پیامبر ﷺ است که به توسط ایشان به عنوان مفسران کتاب الهی معرفی شده‌اند.

بتوانند نمایی کلی از تقسیمات و اصول کلی حاکم بر فقه‌الاقتصاد را استخراج و در این زمینه مهندسی کنند.

۲. گرچه آیات الاحکام قرآنی فراتر از امور مالی می‌باشد، اما نوشته حاضر تنها به بررسی آیات الاحکام مالی پرداخته است.

۳. اقتصاد در این نوشتار به معنای اصطلاحی و خاص (امور تولید، عرضه و تقاضا و...) آن نمی‌باشد؛ بلکه مقصود از واژه «اقتصاد» تمام امور مالی‌ای است که در زندگی بشر مطرح است. به همین دلیل محدوده این پژوهش نه تنها امور اقتصادی به معنای خاص را دربرمی‌گیرد، بلکه شامل تمام امور مالی حتی حوزه‌های منفی و منکر مانند سرقت، و... نیز می‌گردد.

۴. در مقدمه هر درس با مروری کوتاه بر مطالب فقهی متناسب با موضوع آیات، سعی شده تا پیش از بررسی آیات، ذهن خواننده آمادگی لازم را برای درک بهتر تفسیر آیات داشته باشد.

۵. در این نوشتار برخلاف درس‌نامه‌های رایج، برخی از امور مانند اهداف درس‌ها و... لحاظ نشده است تا خوانندگان و قرآن‌پژوهان خود در این زمینه به تأمل بیشتر پردازند و از این جهت اساس فهم آیات قرآن که همان تأمل و تفکر می‌باشد، در ضمیرشان بهتر شکل بگیرد.

در پایان از توجهات و زحمات ریاست محترم جامعة المصطفی و همچنین ریاست محترم پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ و تمام عزیزانی که در تهیه و نگارش و چاپ این اثر تلاش کرده‌اند، قدردانی می‌کنم و امید است که همگی مأجور و محفوظ باشند.

یکم مهرماه ۱۳۹۴

حسین شهمیری